

Παρουσίαση της Bärbel Inhelder κατά την αναγόρευσή της σε επίτιμη διδάκτορα του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Όλγα Πανοπούλου-Μαράτου

Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας

Είναι μεγάλη μου τιμή να σας παρουσιάσω σήμερα τη ζωή και το έργο της Professeur Honoraire (ή Καθηγήτριας «επί τιμῆ» όπως είναι ο τίτλος της μετά από τη συνταξιοδότησή της) του Πανεπιστημίου της Γενεύης, Κυρίας Barbel Inhelder. Νοιώθω επίσης προσωπικά πολύ συγκινημένη γιατί η Barbel Inhelder, ή Barbel, όπως ήθελε η ίδια να την αποκαλούμε, ήταν δασκάλα μου και σε κείνη και στον Piaget χρωστώ τη μόρφωση και τα εφόδιά μου στην ψυχολογία. Δεν ξέρω πώς θα καταφέρω να χωρέσω μέσα σε λίγη ώρα μια ζωή τόσο ενδιαφέρουσα και ένα τεράστιο και πρωτότυπο επισημονικό έργο.

Η Barbel Inhelder γεννήθηκε στο καντόνι Saint Gall της Γερμανικής Ελβετίας το 1913. Ο πατέρας της ήταν ζωολόγος, ήρεμος και είχε το παρατσούκλι «*Humanus*» («Ανθρώπινος»), η μητέρα της πιο ανήσυχη διάβαζε φιλολογία και έγραφε. Η Barbel είναι μοναχοπαιδί, θυμάται όμως ότι είχε τόσους πολλούς φίλους που την αποκαλούσαν «το διεθνές παιδί». Θυμάται ακόμα ότι περνούσαν τα βράδια τους στην οικογένεια διαβάζοντας τους Έλληνες κλασικούς, την Ιλιάδα, την Οδύσσεια και τις τραγωδίες του Ευριπίδη. Στο σχολείο, όπως η ίδια περιγράφει στην αυτοβιογραφία της, τη γοήτευε η άλγεβρα, η χημεία και το εργαστήριο της φυσικής. Δεν μπορούσε να φανταστεί πώς η πειραματική ψυχολογία της εποχής μπο-

ρούσε να συνδεθεί με κάποια θεωρία ή να την οδηγήσει σε κάποια πρακτική εφαρμογή. Της άρεσε όμως να παρατηρεί τα παιδιά σε καθημερινές συνθήκες της ζωής τους, διάβαζε με πάθος ό,τι δημοσίευε ο Freud και βιβλία για την εφηβεία. Ετσι αποφάσισε να πάει στη Γενεύη που ήταν το μοναδικό μέρος στην Ελβετία όπου υπήρχαν ήδη πλήρεις σπουδές ψυχολογίας. Στο διάσημο Ινστιτούτο Jean Jacques Rousseau, που λειτουργούσε από το 1912, δίδασκαν ήδη τρεις εξαιρετοι καθηγητές. Ο Edouard Claparède, ο Pierre Bovet και ο Jean Piaget. Από το 1932 ως σήμερα η Barbel Inhelder ζει στη Γενεύη, μια πόλη με μοναδική πολιτιστική ζωή, γαλλική αλλά και ταυτόχρονα διεθνής. Την εποχή εκείνη, ο Claparède συναντούσε και είχε σχέσεις με όλους τους ψυχολόγους της εποχής: τον Baldwin, τον Titchener, τον John Watson, τον Kohler και αλληλογραφούσε με τον Sigmund Freud. Ο Piaget δίδασκε ιστορία της επιστημονικής σκέψης και ταυτόχρονα δημοσίευε το βιβλίο του για την ανάπτυξη των εννοιών της ηθικής στο παιδί. Τα σπέρματα της γενετικής Επιστημολογίας στην οποία τόσο πολύ συνεισέφερε αργότερα η Inhelder ήταν ήδη παρόντα. Η Barbel περιγράφει τα σεμινάρια του Piaget για την ιστορία της επιστημονικής σκέψης σαν μια περιπέτεια και την εντύπωση της από τον ίδιο τον Piaget ότι ήταν ήδη μέσα σε ένα έργο ζωής, όπου η δη-

μιουργική εργασία δεν επρόκειτο ποτέ να σταματήσει. Έτσι, πήρε και εκείνη το ίδιο τραίνο, συνεισφέροντας τα μέγιστα και δουλεύοντας μέχρι σήμερα με ενθουσιασμό και προσωπικές θυσίες.

Ο Piaget της πρότεινε να λάβει μέρος στις έρευνες που τότε μόλις άρχιζαν για τη διατήρηση της ύλης. Όπως είναι γνωστό σε όλους, μια ολόκληρη σειρά εξαιρετικά πρωτότυπων δημοσιεύσεων ακολούθησαν με συν-συγγραφείς την Inhelder και τον Piaget με θέμα την ανάπτυξη των εννοιών της φυσικής (διατήρηση και ποσοτικοποίηση της ύλης και των ιδιοτήτων της, του βάρους, του όγκου). Χάρη στην Inhelder, στην ευαισθησία και στην αγάπη της για το παιδί αλλά και στην υπομονή της έχουμε και την πλήρη χρήση της διάσημης «κλινικής» μεθόδου της Σχολής της Γενεύης, μιας μεθόδου που μπορεί να περιγραφεί ως μια «μέθοδος κριτικής διερεύνησης» του συλλογισμού του παιδιού. Είναι χαρακτηριστικό ότι την Inhelder την ενδιέφεραν ιδιαίτερος οι ονομαζόμενες «αποστάσεις» κατά την εξέλιξη, το γεγονός δηλαδή ότι ένα παιδί μπορεί να κατανοήσει τη διατήρηση της ύλης στα 7 χρόνια και να χρησιμοποιήσει λογικά επιχειρήματα για να την υποστηρίξει, χρειάζεται όμως άλλα 2 χρόνια για να χρησιμοποιήσει τα ίδια επιχειρήματα όταν πρόκειται για το βάρος ενός σώματος και άλλα 2 χρόνια όταν πρόκειται για τη διατήρηση του όγκου του.

Η Barbel Inhelder τα χρόνια που σπούδαζε ακόμα στη Γενεύη και ήταν ταυτόχρονα εθελόντρια βοηθός του Piaget, παρακολούθησε και τα μαθήματα κλινικής ψυχολογίας του André Rey, του ταλαντούχου καθηγητού μας, που κατασκεύαζε διαγνωστικά τεστ για τα παιδιά. Η κλινική ψυχολογία ήταν ο τομέας που την κέρδισε για μερικά

από τα επόμενα χρόνια. Ταυτόχρονα, γράφτηκε στην Ιατρική Σχολή για να παρακολουθήσει τα μαθήματα φυσιολογίας του νευρικού συστήματος και κλινικής νευρολογίας και συνέχισε να παρακολουθεί με πάθος τα σεμινάρια φιλοσοφίας. Περιγράφει την ευχαρίστηση και τον ενθουσιασμό της στην ανάγνωση του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη και το θαυμασμό της για τον Καντ.

Από το 1938 ως το 1943 ασχολήθηκε κυρίως με την έρευνα για τη διδακτορική της διατριβή. Ηθελε να αποδείξει δύο θέσεις. (α) Η πρώτη θέση ήταν ότι τα ψυχομετρικά τεστ δεν φωτίζουν τον τρόπο που ένα παιδί σκέπτεται εφ' όσον περιορίζονται στη μέτρηση του τελικού αποτελέσματος, της απλής απάντησης δηλαδή, και άρα δεν ήταν δυνατόν μ' αυτά τα εργαλεία να ξεχωρίσει κανείς αν η καθυστέρηση ενός παιδιού είναι ενδογενής ή οφείλεται σε συναισθηματικούς-κοινωνικούς λόγους. (β) Η δεύτερη θέση της ήταν ότι θα έπρεπε να μελετήσει στα νοητικά καθυστερημένα παιδιά τους μηχανισμούς της ανάπτυξης με την υπόθεση ότι οι καθυστερήσεις, ή τα χάσματα του συλλογισμού τους οφείλονται σε καθηλώσεις ή καθυστερήσεις κατά τη δόμηση των νοητικών πράξεων και στο συντονισμό τους. Το βιβλίο, που βασίστηκε στη διδακτορική της διατριβή, με θέμα «*Διαγνωστική του συλλογισμού στο παιδί με νοητική καθυστέρηση*» είναι ένα υπόδειγμα ανάλυσης της μεθόδου της και μια πρωτότυπη μελέτη των νοητικών μηχανισμών. Η διδακτορική της διατριβή υποστηρίχτηκε στον τομέα της φιλοσοφίας, με κατεύθυνση τα παιδαγωγικά. Έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Στη διάρκεια του πολέμου, της ανατέθηκε από το Υπουργείο Παιδείας της Ελβετίας να δημιουργήσει μια ψυχολογική υπη-

ρεσία στο γενέτειρο καντόνι της για να εντοπισθούν τα παιδιά που είχαν ανάγκη ειδικής αγωγής. Ταυτόχρονα δίδαξε ψυχολογία του παιδιού σε νηπιαγωγούς. Η Inhelder περιγράφει με νοσταλγία την εποχή αυτή της ζωής της καθώς θεωρούσε τους νηπιαγωγούς εφευρετικούς και καλλιτεχνικά προικισμένους.

Από το 1943 εκλέχθηκε στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, αρχικά ως υπεύθυνη εργαστηρίου έρευνας και αργότερα σε όλες τις ακαδημαϊκές βαθμίδες. Από το 1948, που το Ινστιτούτο Jean Jacques Rousseau έγινε Σχολή του Πανεπιστημίου της Γενεύης, η Barbel Inhelder έγινε πρωτοβάθμια καθηγήτρια ψυχολογίας του παιδιού και του εφήβου, θέση που κράτησε ως το 1971. Όταν συνταξιοδοτήθηκε ο Piaget, τον διαδέχθηκε στην έδρα της γενετικής και πειραματικής ψυχολογίας. Από το 1983, που εκείνη συνταξιοδοτήθηκε, είναι επίτιμη καθηγήτρια του Πανεπιστημίου της Γενεύης.

Ακαταπόνητη ερευνήτρια, σχεδίασε πολλές από τις βασικές έρευνες της Σχολής της Γενεύης και, μαζί με τον Piaget, μελέτησαν την ανάπτυξη εννοιών στο παιδί, όπως του αριθμού, του χώρου, του χρόνου, της έννοιας του τυχαίου και βέβαια τις στοιχειώδεις λογικές έννοιες (σειροθέτηση, τάξη, ταξινόμηση, κ.λπ.). Τη διαρκή συνεργασία της με τον Piaget την περιγράφει με μεγάλη ζωντάνια. Στην αρχή της συνεργασίας τους, λέει, ο Piaget πρότεινε τα επιστημολογικά προβλήματα και εκείνη το είδος της έρευνας, αργότερα άκουγε τον Piaget να περιγράφει τα βιβλία του. Στην αρχή εκείνη μάζευε τα δεδομένα των ερευνών και έγραφε λεπτομερείς παρατηρήσεις. Αργότερα κάθε κεφάλαιο του βιβλίου που ετοιμάζαν το έγραφαν δύο φορές. Την πρώτη το διάβαζαν και το συζητούσαν μεταξύ τους και με-

τά το έγραφαν στην τελική του μορφή. Αργότερα πάλι δούλευαν πιο αυτόνομα και έγραφαν μαζί τα βιβλία τους. Ταυτόχρονα δημοσίευαν και ανεξάρτητα ακολουθώντας τα πιο προσωπικά τους ενδιαφέροντα. Το 1954 μελέτησε τον τρόπο που τα παιδιά και οι έφηβοι κατασκευάζουν την πειραματική προσέγγιση στη γνώση. Το ερώτημα προς διερεύνηση ήταν «πώς ανακαλύπτουν τα παιδιά τη μέθοδο *ceteris paribus*, δηλαδή τη μέθοδο “τηρουμένων των άλλων παραμέτρων σταθερών”»: Το βασικότερο πείραμα ήταν με μεταλλικές βέργες των οποίων το μήκος, το πλάτος, η τομή και η φύση του μετάλλου ποίκιλλαν και το ερώτημα στο παιδί ήταν να προσδιορίσει τους παράγοντες που συνεισέφεραν στην ευκαμψία των βεργών. Τα αποτελέσματα περιγράφονται στο βιβλίο «Από τη λογική του παιδιού στη λογική του εφήβου» και θυμάμαι ακόμα, όταν ήμουν στο Πανεπιστήμιο, να λέγεται πως η Barbel Inhelder ανακάλυψε ένα καινούργιο στάδιο, αυτό της τυπικής λογικής που δομεί ο έφηβος γύρω στα 15 χρόνια. Η Inhelder διηγείται πως ενώ εκείνη έγραφε το βιβλίο στις Ελβετικές Άλπεις και τα συμπεράσματά από την έρευνά της, ο Piaget έγραφε ανεξάρτητα τη συλλογιστική ανάλυση που θα επέτρεπε να τα ερμηνεύσει. Αποφάσισαν, λόγω της πλήρους συμφωνίας και αλληλοσυμπλήρωσης να εκδόσουν το βιβλίο μαζί!

Από το 1955, που ιδρύθηκε το Διεθνές Κέντρο Γενετικής Επιστημολογίας, η Barbel Inhelder, μαζί με τον Piaget, πρότειναν κάθε χρόνο ένα θέμα για έρευνα, την οποία ολοκλήρωναν κατά τη διάρκεια της ακαδημαϊκής χρονιάς και το επόμενο φθινόπωρο, επί 25 χρόνια, οργάνωναν ένα διεθνές συμπόσιο για να συζητήσουν με συναδέλφους τους από όλο τον κόσμο τα αποτελέσματά

των ερευνών. Η Barbel μπόρεσε σ'αυτές τις συναντήσεις να ξαναβρεί τις εφηβικές της αγάπες για τη φυσική, τη βιολογία, τη φιλοσοφία και τη λογική αφού επιστήμονες από πολύ διαφορετικούς κλάδους και χώρες έπαιρναν μέρος σ'αυτά τα συμπόσια. Την ίδια εποχή ασχολήθηκε και με τις διεθνείς σχέσεις: οργάνωσε συνέδρια για ψυχολόγους στη διεθνή επιστημονική κοινότητα: στο Παρίσι με τον René Zazzo, στις ΗΠΑ με τον Skinner, τον Kris, τον Spitz, την Escalona, στο Λονδίνο με τον Tanner και δημιούργησε και στα πλαίσια του Κέντρου Επιστημολογίας μια τακτική ομάδα συνεργατών μεταξύ των οποίων συμμετείχαν ο Konrad Lorenz, Grey Walter, Margaret Mead, John Bowlby, Erik Erikson, Julian Huxley, κ.λπ. Ο ρόλος της υπήρξε σημαντικός στη διάδοση της γενετικής ψυχολογίας και της επιστημολογίας. Εκείνη την εποχή γνώρισε στις ΗΠΑ τον Jerome Bruner και ήταν η πρώτη που συνεργάστηκε μαζί του. Η ονομαζόμενη γνωστική επανάσταση άρχιζε στην Αμερική ακριβώς πριν από το 1960.

Την επόμενη δεκαετία οι έρευνες άνθιζαν στη Γενεύη. Ήταν η εποχή που η δική μας γενιά φοιτούσε κοντά σ'αυτή την ανεξάντλητη ομάδα. Και εδώ νοιώθω την ανάγκη να πω κάτι προσωπικό. Η Barbel Inhelder είχε την ικανότητα να κάνει προσωπικές σχέσεις με τους φοιτητές και τους βοηθούς του Πανεπιστημίου της. Επί πλέον αγαπούσε πολύ τις Ελληνίδες φοιτήτριές της. Όταν με είδε έγκυο στις πτυχιακές μου εξετάσεις με ρώτησε πότε γεννώ. Δύο μήνες αφ'ότου γέννησα έλαβα μια μέρα στο Λονδίνο όπου ζούσα πια το νεοεκδοθέν βιβλίο στη σειρά *Que sai-je? Η ψυχολογία του παιδιού*, με την αφιέρωση: «Στην Όλγα που συνεισφέρει τόσο καλά στη μελέτη του αι-

σθητηριοκινητικού σταδίου». Τη φροντίδα και την αγάπη της την έχω ως σήμερα, όπως και πολλοί άλλοι συμφοιτητές και συνεργάτες μου από τη Γενεύη.

Τη δεκαετία του 1960 οι έρευνες στη Γενεύη επικεντρώθηκαν στη νοητική εικόνα, τη μνήμη, τη μάθηση και τη γλώσσα. Η νέα γενιά ερευνητών κατέχει σήμερα εξέχουσα θέση στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης: η Hermine Sinclair, η Ελληνίδα Ελσα Κιτσικη-Schmid και ο Pierre Mounoud. Οι δύο τελευταίοι είναι εδώ για να πάρουν μέρος στο Συμπόσιο για τα 100 χρόνια από τη γέννηση του Piaget. Η νοητική εικόνα και η αναπαράσταση ενδιέφεραν τον Piaget και την Inhelder ως μορφές συμβολισμού διαφορετικές από τη γλώσσα, αλλά που μπορούσαν να χρησιμεύσουν εξ ίσου στην επικοινωνία και στη μνήμη. Τα συμπεράσματα των ερευνών της εποχής αυτής ήταν πως η μνημονική οργάνωση εξαρτάται από τις αναπτυξιακές αλλαγές των γνωστικών δομών. Την ίδια εποχή, σε συνεργασία με τον παιδοψυχίατρο Ajuriaguerra, η Barbel Inhelder και οι συνεργάτες της μελέτησαν την εφαρμογή του διαγνωστικού τους εργαλείου σε παιδιά δυσφασικά και ψυχωτικά. Οι έρευνες για τη μάθηση πήραν ιδιαίτερη σημασία και η Barbel Inhelder, παρ' όλο που δεν ήταν πια τόσο νέα όσο το 1940 που γύριζε τα βουνά της Ελβετίας για να οργανώσει τη σχολική υπηρεσία του καντονιού του Saint Gall, πήγε στην Côte d'Ivoire για να μελετήσει τα παιδιά *Baoulé* στα πλαίσια μιας διαπολιτισμικής έρευνας, η οποία στόχευε να αναδείξει την παγκοσμιότητα των δομών της νόησης και την πραγματικότητα των σταδίων.

Η πρώτη της σκέψη όταν πληροφορήθηκε το θάνατο του Piaget το 1980 ήταν «η έρευνα πρέπει να συνεχίσει!». Και αυτό έκα-

νε. Θέμα των πιο πρόσφατων ερευνών της είναι οι διαδρομές των ανακαλύψεων του παιδιού. Το βιβλίο που εξέδωσε με τους συνεργάτες της το 1992 το θεωρεί προέκταση των ιδεών του βιβλίου του Piaget για τη γέννηση της νόησης στο παιδί. Η έμφαση όμως αυτή τη φορά είναι στη θεμελίωση ενός ψυχολογικού κονστρουκτιβισμού μελετώντας και τονίζοντας όχι πια το «επιστημικό υποκείμενο» του Piaget, αλλά τις λειτουργικές διεργασίες του «ψυχολογικού υποκειμένου» της Inhelder. Το παλιό της ενδιαφέρον για τις λειτουργίες της νόησης κινητοποίησε αυτές τις έρευνες, που αναδεικνύουν το ρόλο που παίζουν οι καινοτομίες τις οποίες εισάγει το παιδί στις διαδικασίες κάθε ενός πειραματισμού του. Είναι χαρακτηριστικό πως ενώ ξεκίνησε τις έρευνές της για να περιγράψει ένα είδος διαδρομής που οδηγεί προς πολλές ανακαλύψεις, στα συμπεράσματα του βιβλίου της μιλά για πολλές διαδρομές που οδηγούν το παιδί στην ανακάλυψη.

Ήδη από το 1974 η Barbel Inhelder ίδρυσε τα «Αρχεία Jean Piaget» για να διασώσει τα βιβλία, τα χειρόγραφα και τις σημειώσεις του επιστημονικού της συντρόφου και να το θέσει στη διάθεση των νέων ερευνητών και του ευρύτερου κοινού. Από το 1983 διευθύνει το Ίδρυμα των Αρχείων και οργανώνει εβδομαδιαία σεμινάρια με θέματα γενετικής ψυχολογίας και επιστημολογίας για μεταπτυχιακούς φοιτητές και ερευνητές από όλον τον κόσμο. Επίσης, φρόντισε για τη μετά θάνατον έκδοση δύο

βιβλίων που είχε αρχίσει να γράφει ο Piaget: (1) *Ψυχογένεση και ιστορία των επιστημών* (1983), με τον Garcia, και (2) *Προς μια λογική των σημασιών* (1987).

Η προσφορά της στην επιστημονική μεθοδολογία και σκέψη και η πρωτοτυπία της έρευνάς της έχουν αναγνωρισθεί από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα με περισσότερα από 10 διδακτορικά τίμησέ ένενκεν' από Ευρωπαϊκά, Αμερικανικά και Νοτιο-αμερικανικά Πανεπιστήμια, με 5 επιστημονικές διακρίσεις από Ακαδημίες της Ευρώπης και της Αμερικής και βέβαια με την απεριορίστη ευγνωμοσύνη, σεβασμό, εκτίμηση και αγάπη όλων των συνεργατών και συναδέλφων της.

Το συγγραφικό της έργο είναι τεράστιο: πάνω από 200 άρθρα ή βιβλία, πολλά απ' αυτά με τον Piaget, πολλά με τους συνεργάτες της, των οποίων τη συνεισφορά πάντα αναγνώριζε, και βέβαια πολλά απ' αυτά γραμμένα μόνον από κείνη, όλα όμως φέρουν τη σφραγίδα του αυστηρά επιστημονικού της ύφους και έχουν ως κύριο χάρισμα την ευκρίνεια στην παράθεση της θεωρητικής και μεθοδολογικής της προσέγγισης. Πάνω απ' όλα όμως το συγγραφικό της έργο φέρει τη σφραγίδα του πραγματικού ενδιαφέροντός της για το παιδί και της ανθρώπινης προσέγγισης, προτέρημα για το οποίο θα παραμείνει γνωστή ως **Barbel η ψυχολόγος**. Την κλωσορίζουμε όλοι και στη δική μας επιστημονική κοινότητα και της ευχόμαστε μακροήμερευση και παραγωγικότητα, αυτήν που την κρατά επιστημονικά αθάνατη.

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- INHELDER B. (1943) *Le diagnostic du raisonnement chez les debiles-mentaux*. Neuchatel, Delachaux et Niestlé.
- (1957) Developmental psychology. *Annual Review of Psychology*, 8, 139-162.
- (1963) Les operations de la pensée et leur symbolisme imagé. *Cahiers de psychologie*, 6, 3, 143-171.
- (1966) (a) A Jean Piaget, et (b) Développement, régulation et apprentissage. In *Psychologie et epistemologie génétiques: thèmes piagetiens*. Paris, Dunod.
- (1987) Des structures aux processus. In J. Piaget, P. Mounoud & J.P. Bronckart (Eds) *Psychologie: Encyclopédie de la Pléiade*. Paris, Gallimard.
- INHELDER B. et PIAGET J. (1955) *De la logique de l' enfant à la logique de l' adolescent. Essai sur la construction des structures opératoires formelles*. Paris. P.U.F.
- INHELDER B. et PIAGET J. (1959) *La genèse des structures logiques élémentaires: classifications et sériations*. Neuchatel, Délachaux et Niestlé.
- PIAGET J. et INHELDER B. (1966) *La psychologie de l' enfant*. Paris, P.U.F.
- PIAGET J. et INHELDER B. (1968) *Mémoire et Intelligence*. Paris, P.U.F.
- TANNER J. M. and INHELDER B. (Eds) (1956 and 1958) *Discussions on child development: A consideration of the biological, psychological and cultural approaches to the understanding of human deveopement and behaviour*. Vols 1, 2 and 3. London, Tavistock.
- INHELDER B., GARCIA, R. et VONECHE, J. (Eds) (1976) *Epistemologie génétique et équilibration*. Neuchatel, Delachaux et Niestlé.
- INHELDER B. et al. (1992) *Le cheminement des decouvertes de l' enfant*. Neuchatel, Délachaux et Niestlé.